

Деякі особливості планувальної структури пізньоархаїчних поселень Нижнього Побужжя

© А. В. Буйських

У статті розглянуто метричні особливості будівництва жител та планувальної структури пізньоархаїчних поселень Нижнього Побужжя. Зроблено висновок про їх етнічну належність грекам-колоністам.

Проблеми грецької колонізації Північно-Західного Причорномор'я посідають одне з центральних місць у сучасному радянському антикознавстві. Найважливіша серед них — висвітлення початкового етапу освоєння греками Нижньобузького регіону — заснування Березанського поселення та Ольвії. В останні роки джерелознавча база вказаної проблеми значно розширилась насамперед за рахунок археологічних даних, що дало змогу, з одного боку, показати невідповідність традиційно літературних моделей колонізації конкретній колонізаційній практиці переселенців у названому регіоні, а з другого, — виявити характерні особливості формування Ольвійського поліса протягом майже ста років (перша чверть VI — перша чверть V ст. до н. е.)¹. Було встановлено, що процес формування Ольвійського поліса пройшов кілька етапів: від заснування Березанського поселення та освоєння узбережжя Березансько-Сосицького лиману до становлення Ольвії як політичного, економічного, ремісничого та культурно-релігійного центру поліса. Уже в VI ст. до н. е. тут починає формуватися містобудівна структура — виділення теменосів та агори, розширення обсягу житлового будівництва, складання вуличної мережі. Паралельно йде освоєння узбережжя Бузького лиману на північ від Ольвії². Поселення, що з'явилися тут, проіснували недовго — з останньої чверті VI — по першу чверть V ст. до н. е.³ Вони заселялися поступово, і стали результатом як цілеспрямованого, так і стихійного переселення у Нижньобузький регіон сільських жителів метрополії⁴. Соціальне походження цього контингенту населення, незайомого із принципами міського будівництва, багато в чому, можливо, й обумовило характер будівельної діяльності в регіоні в час, що розглядається. Будівництву не властиві елементи регулярності, чітка регламентація у плануванні та забудові поселень, внаслідок чого поселення були, найпевніше, однорідними⁵, без організованої планувальної системи. Регулюючого центру, тобто, інституту, який би контролював будівельну діяльність у межах всієї селітебної зони, не існувало.

Ольвійською експедицією ІА АН УРСР на хорі Ольвії було встановлено три основних типи пізньоархаїчних поселень: невеликі хутори, площею близько 0,2 га, середні поселення, площею 2—3 га, великі поселення, площею до 50—70 га⁶. Для великих поселень було встановлено кушовий характер їх планувальної структури, виділено типовий житлово-господарський модуль, якому відповідало 5—6 компактно розміщених жител, а також господарських ям та інших об'єктів господар-

¹ Крыжицкий С. Д., Отрешко В. М. К проблеме формирования Ольвийского полиса // Ольвия и ее округа.— К., 1986.— С. 3—17.

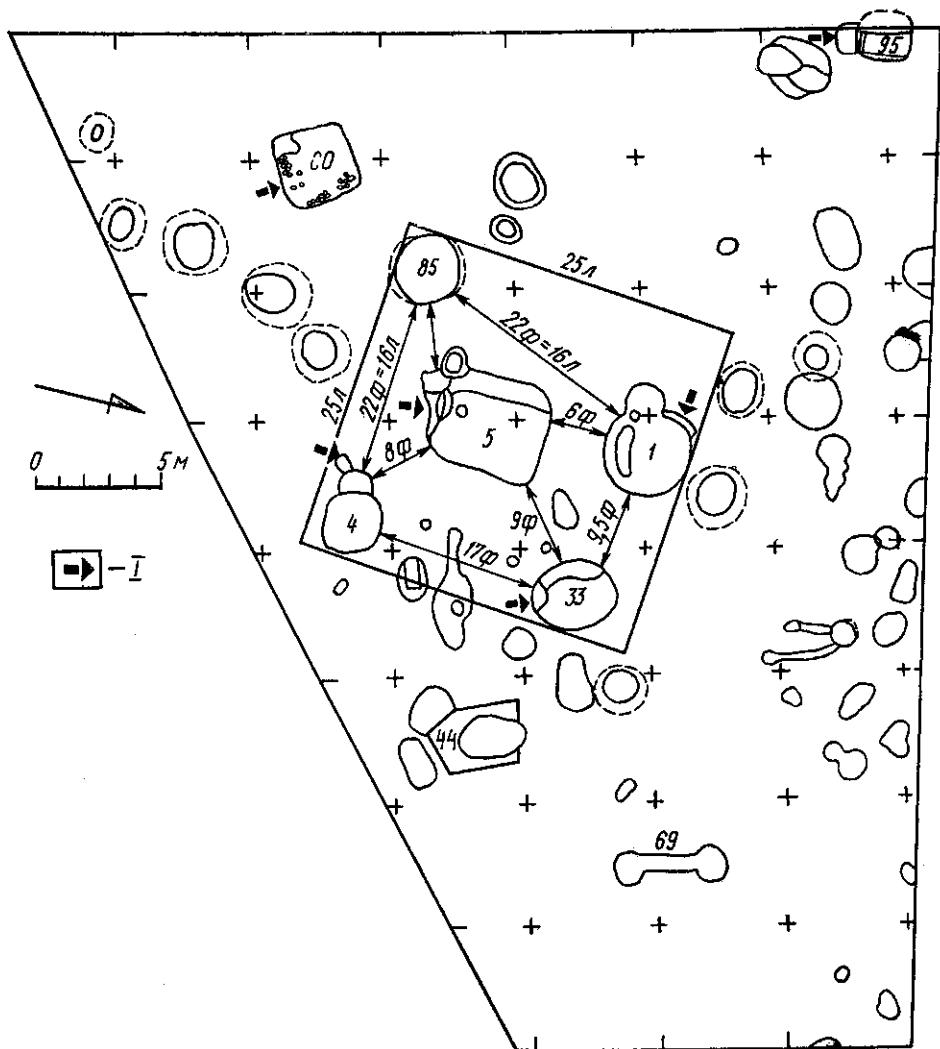
² Там же.— С. 6, 7.

³ Рубан В. В. О периодизации античных памятников Северо-Западного Причерноморья доримского времени // 150 лет ОАМ: Тез. докл. юбил. конф.— К., 1975.— С. 131; Крыжицкий С. Д., Бураков А. В., Буйских С. Б. и др. К истории изучения ольвийской сельской округи // ИААСП.— К., 1980.— С. 7.

⁴ Крыжицкий С. Д., Отрешко В. М. Указ. соч.— С. 12, 13.

⁵ Там же.— С. 6.

⁶ Крыжицкий С. Д., Бураков А. В., Буйских С. Б. и др. Указ. соч.— С. 4.

План розміщення жител на розкопці II (за С. Б. Буйських). Умовні знаки: I — вхід.

чо-побутового призначення, що групувалися навколо них⁷. У цьому плані еталонним є поселення Чортувате-7, площею близько 50 га, розміщене за 9 км на північний схід від Ольвії, на правому березі Бузького лиману. Тут, на оранці, було зафіксовано близько 70 зольних плям, кожна з яких, як з'ясувалося в результаті розкопок, відповідала одному такому куцеві або житлово-господарському модулю⁸. Спостереження над взаєморозташуванням зольних плям по всьому поселенню та розміщенням окремих жител на «плямі» дозволило дійти висновку про відсутність «міського» планування з його обов'язковими елементами — системою вулиць, площ, виділенням окремих функціональних ділянок — культового, суспільного та торговельного призначення⁹.

Однак навіть за відсутності єдиного планувального задуму в процесі безпосереднього розміщення споруд на місцевості не могли не братися до уваги певні прийоми будівництва жител, що стали вже традиційними у метрополії. Більше того, оскільки для будівельної діяльності

⁷ Крижицький С. Д., Буйських С. Б. Структура архаїчного поселення Нижнього Побужжя // Археологія.— 1988.— Вип. 63.— С. 3.

⁸ Буйських С. Б. Некоторые итоги изучения Ольвийской хоры // Проблемы исследования Ольвии: Тез. докл. и сообщ. семинара.— Парутино, 1985.— С. 8.

⁹ Крижицький С. Д., Буйських С. Б. Вказ. праця.— С. 6.

Табл. 1. Розміри землянкових жител та інших споруд на розкопі II

№ споруди	Натурні розміри			Розміри конструктивних елементів		
	м	футів		м	футів	
		самоських	іонійських		самоських	іонійських
1	3,5	10	≈ 11,5		Ніша глибиною:	
		Довжина з нішею		0,75	2	2 ² / ₃
	4,25	12	≈ 14 ² / ₃			
4	2,3×2,35	6,5×6,5	8×8		Сходинка:	
		Довжина із сходинкою:		0,9×1,25	2,5×3,5	3×4 ¹ / ₃
	3,3	9,5	≈ 11			
5		На рівні підлоги:			Дві сходинки, шириною:	
	3,5×2,82	10×8	≈ 11,5×9,5	0,35	1	≈ 1 ¹ / ₃
	По верхньому краю котловану:					
	4,2×3,6	12×10	≈ 14×12			
33	3,45×2,75	10×8	11 ² / ₃ ×9,5		Сходинка шириною:	
				0,51	1,5	≈ 1 ² / ₃
					Лежанка:	
				2,45×0,7	7×2	8 ¹ / ₃ ×2 ¹ / ₃
85		На рівні підлоги:				
	2,8	8	9,5			
	По верхньому краю котловану:					
	2,6	7,5	9			
80	3,15; 2,8×2,9	9; 8×8	10 ² / ₃ ; 9,5×10		Чотири ямки на відстані:	
				0,35	1	1 ¹ / ₃
95	3,1×2,8	9×8	10 ² / ₃ ×9,5		Вхід шириною:	
				0,75	2	2,5
ПРК*	3,5×3,1	10×9	12×10 ² / ₃			
44	3,5×2,4	10×7	12×8 ¹ / ₃			
69	4,5×0,7	13×2	15 ¹ / ₃ ×2 ¹ / ₃			
	Два заглиблення по краях, кожне:					
	1,4×1,05	4×3	4 ² / ₃ ×3,5			

* Південніше розкопу II (також на мису) був закладений розкоп 10×10 м так званий південний розвідувальний квадрат (ПРК), де зафіксовано округлу у плані напівземлянку.

характерна певна стандартизація, то логічним було б припущення про використання якихось стандартів і в будівельній практиці грецьких колоністів Нижнього Побужжя у період, що розглядається.

З цією метою у процесі розкопок на поселенні Чортувате-7 у 1983—1984 рр. автором були проведені спеціальні метрологічні спостереження з метою виявити можливу наявність єдиних лінійних стандартів, що використовувалися у будівельній практиці колоністів¹⁰.

Об'єктом дослідження були вибрані будівельні рештки розкопу II (рисунок), що порівняно добре збереглися. Розкоп був розбитий на вузькому виступаючому мису правого корінного берега Бузького лиману, оточеного двома крутими балками. Після зняття верхнього шару, в якому містилися будівельні залишки V—IV ст. до н. е., були зафіксовані заглиблені у землю споруди, датовані останньою чвертю VI — першою чвертю V ст. до н. е. Споруди належали, очевидно, до одного комплексу. П'ять напівземлянок віднесено до останньої чверті VI ст. до н. е. (1, 4, 5, 33, 85), одна (80) — до першої чверті V ст. до н. е. Напівземлянка 95 і розташоване неподалік від неї заглиблення 7 належали, найпевніше, до сусіднього куща, бо були віддалені від основної групи споруд.

Перш ніж перейти до аналізу джерела, підкреслимо, що всі споруди вирізані у материковому лесі — матеріалі досить неміцному. Тому слід враховувати, що їх стінки могли осипатися ще в процесі існування, а також під час розкопок. При визначенні параметрів ми виходили

¹⁰ Буйських А. В. О метрической основе позднеархаических поселений Нижнего Побужья (на примере Чертоватого-VII) // Хозяйство и культура доклассовых и раннеклассовых обществ: Тез. докл. III конф. молодых ученых.— М., 1986.— С. 24—26.

із розмірів землянкових структур на рівні підлоги, що з припуском вертикальності стінок котловану (або кута виносу стінки відносно дна) дозволяє встановити відносно достовірні розміри. Як правило, із трьох лінійних параметрів житла у більшості випадків відносно точно фіксуються лише два — довжина та ширина або діаметр (залежно від форми). Щодо глибини закладання котлованів, то визначити її можна лише з певними припущеннями, оскільки стародавня денна поверхня практично повністю знищена.

Чотири житла круглої чи близької до кола форми розміщувалися навколо центральної підпрямокутної в плані землянки. Розміри жител подані в табл. 1.

Порівняння метричних систем малоазійського регіону (самоської та іонійської) з даними про розміри відкритих споруд засвідчує, що найбільш прийнятною є самоська система, в якій довгий фут дорівнює 0,35 м, а довгий лікоть — 0,525 м¹¹. За таблицею видно, що саме самоська система забезпечує найбільше відповідностей її цілих одиниць фактичним розмірам комплексу жител на розкопі II.

Землянки розташовані на місцевості компактно, в розташуванні їх відносно землянки 5 та між собою простежувалася певна закономірність, що зводилася до використання того самого самоського стандарту (табл. 2).

Табл. 2. Відстані між житлами та іншими спорудами на розкопі II

№ споруди	м	В лінійних мірах (футів) *	
		самоських	іонійських
1—5	2,1	6	≈7
33—5	3,2	9	≈11
4—5	2,75	8	≈9,5
85—5	2,4	7	≈8
1—33	3,25	9,5	11
33—4	6	17	≈20
1; 4—85	7,7—7,75	22 (16 *)	≈26
80—85	2,45	7	8 ¹ / ₃
80—5	6,8	14*	23
33—44	3,15	9	10 ² / ₃
4—44	7	20	23 ² / ₃
5—44	8,4	24	≈28,5
33—69	8,74	25	≈29,5

* ліктів.

Синхронні за часом житла розміщувалися на місцевості довільно, тобто не простежувалося будь-якої планувальної залежності у взаємному розташуванні землянок 1, 33, 4, 85 та 5. Проте метрика відстаней між ними вибиралася відповідно до певної системи, у даному разі єгипетсько-самоської за походженням. Так, у плані територія під землянками, окреслена по периметру господарчими ямами та об'єктами 39, 40 (останній мав, імовірно, санітарно-побутове призначення), являє собою квадрат із сторонами приблизно на 25 самоських ліктів (13,1 м). Те, що господарчі споруди розміщувалися за межами житлового майданчика, дозволяє стверджувати про присутність елементів упорядкування у забудові куща. Такий план не міг бути складений задалегідь, найпевніше, він виникав безпосередньо у процесі будівництва і враховував конкретний мікрорельєф місцевості. Компактне розташування землянок, що приблизно однаково віддалені від центральної (від 6 до 9 футів), можна пояснити не тільки особливостями рельєфу, а й належністю їх, найпевніше, одній сім'ї. Привертає до себе увагу факт, що

¹¹ Dinsmoor W. The Basis of Greek Temple Design: Asia Minor, Greece, Italy // Atti del settimo Congresso Internazionale di archeologia classica.— Roma, 1961.— Vol. 1.— P. 360.

більшість землянок мали входи (за винятком житла 85, де місце входу не зафіксоване, та землянки 1, що безпосередньо наближена до землянки 5) з південного боку. Подібна орієнтація жител прямо узгоджується з рекомендаціями античних авторів і пояснюється бажанням захиститися від холодних північних вітрів (див., наприклад, *Vitruv*, VI, 1, 2). Така особливість простежується також у житловому будівництві Ольвії пізніших часів¹².

Крім згаданих вище жител, на розкопі II виявлено дещо пізніше (перша чверть V ст. до н. е.) житло 80 — правильної трапецієподібної форми із заокругленими кутами. В ньому збереглися фрагменти обкладки стін (двох кам'яних та сирцевої) і розвал печі (рисунок). На схід від комплексу жител розміщена споруда 44, яка теж, можливо, була замислена як житло, про що свідчать її розміри (табл. 1). На північний захід від розкопу розташована землянка 95, що належала сусідньому куцеві. Крім названих, виявлено споруду, що мала, судячи за заповненням, культовий характер. Вона була відносно віддаленою від основного масиву споруд¹³ та мала своєрідну форму плану.

В цілому прийоми орієнтування та розміщення жител були основані на єдиній метричній системі, яку логічно пов'язувати із східно-грецьким регіоном.

Така сама картина (у метричному відношенні) простежувалася на західному розкопі поселення, розташованому на рівному плато. Тут на оранці зафіксовано зольні плями діаметром до 30—35 м. Дві з них були

Табл. 3. Розміри землянкових жител на розкопі IX

№ споруд	м	В лінійних мірах (футів)	
		самоських	іонійських
1	На рівні підлоги: 2,95×3,26	8,5×9,5	10×11
	По верхньому краю котловану: 3,38×3,68	9,5×10,5	≈ 11,5×12 ¹ / ₈
	Загальна довжина з нішею: 4,22	12	14 ¹ / ₈
2	2,9; 1,6×2,5	8; 4,5×7	≈ 10; 5,5×8,5
5	2,7×1,98	7,5×5,5	≈ 9×7
8	2,44; 3×2,5	7; 8,5×7	≈ 8 ¹ / ₈ ; 10×8,5
10	3,34×2,72	9,5×7,5	≈ 11,5×9
30	4,15—4,25	≈ 12	≈ 14—14,5
32	2,1×1,95	6×6,5	≈ 7×6,5
36	2,8	8	≈ 9,5
39	3	8,5	≈ 10
40	2,8	8	≈ 9,5
	Загальна довжина № 39, 40 4,9	14	≈ 16 ² / ₈
47	2,5×2,4	7×7	≈ 8,5×8
55	2,98×2,48	8,5×7	≈ 13×8

досліджені. Кожній плямі відповідала група з п'яти напівземлянок та господарчо-підсобних споруд, що групувалися навколо великої центральної споруди. Натурні розміри напівземлянок зведені в табл. 3.

Аналіз цих комплексів, як свідчить наведена таблиця, також дає підставу для висновку про використання системи лінійних мір самоського стандарту.

¹² Крыжицкий С. Д. Жилые ансамбли древней Ольвии (IV—II вв. до н. э.) — К., — 1971. — С. 14. — Рис. 14. — С. 33. — Рис. 16.

¹³ Буйских С. Б. Отчет о работах Приморского отряда Ольвийской экспедиции в 1984 г. // НА ИА АН УССР. — 1984/29. — Ф. Э. 21381. — 74 с.

Для кожного куца чи житлово-господарського комплексу характерна наявність одного великого, домінуючого житла. Вони однакові за площею (1—9,4, 30—9,2 м²). Кожному з них відповідають по три напівземлянки, причому дві з них розміщені поруч (8,10 — мінімальна відстань між котлованами — 0,25 м) або становлять єдину двокамерну структуру (39, 40). Всі житла розташовані південніше центральних, а

Табл. 4. Відстань між житлами на розкопі IX

№ споруди	м	В лінійних мірах (футів) *	
		самоських	іонійських
1—2	1,55	4,5	≈ 5
1—5	5,15	≈ 10*	≈ 17,5
8—5	10,2—10,45	≈ 20*	≈ 34—35 ¹ / ₃
1—30	10,5	20*	35,5
32—30	7,9	15*	≈ 27
32—36	3,75	7*	12 ² / ₃
39—40—36	3,9	11	≈ 13
39—40—30	7,25	14*	24,5
30—47	16,4	31*	≈ 55,5
55—47	4,9	14	16 ² / ₃

* ліктіа.

ям та підсобно-господарські споруди — північніше жител. Кількість господарчих ям та інших підсобних споруд в обох комплексах майже однакова — 19 у першому випадку, 17 — у другому.

Всі житла також віддалені на певну відстань одне від одного (табл. 4). Щодо орієнтації, то під час закладення на місцевості всіх чотирьох жител чіткої прямокутної форми (1, 2, 32, 47) додержаний принцип орієнтування в напрямку сторін світу. Місце входу зафіксоване лише у чотирьох напівземлянках, причому у трьох (10, 32, 47) воно зорієнтоване на південь, в однієї (1) — на північ (поблизу півної ніші).

Слід також звернути увагу на новий тип житла — прямокутної чи підпрямокутної в плані форми, слабо заглибленого в материк. Глибина житла 5 — від 18 до 22 см. Стінки його скошені до підлоги, за периметром на однаковій відстані розміщені ямки, ймовірно, для опорних стовпів. У комплексі жител (1, 2, 8, 10) ця споруда є найраннішою — вона датується кінцем третьої чверті VI ст. до н. е. Про це свідчать знахідки фрагментів амфорної тари Лесбоса¹⁴. Житло було наземним, існувало дуже недовго і, можливо, використовувалося переселенцями лише під час будівництва основного масиву напівземлянок. Розміри всіх наземних будівель майже однакові — 7,5×5,5; 6×5,5; 7×7 футів.

В цілому на розкопі IX внутрішня планувальна єдність у забудові не спостерігається. Спроба розділити між собою групу жител та групу господарчих ям на місцевості пояснюється, можливо, характером землекористування — вільний простір на південь від жител, найпевніше, використовувався для потреб землеробства. Ці землі і відділяли один куц від іншого¹⁵.

Детально розглянувши три житлово-господарчі комплекси поселення Чортувате-7, насамперед житлові споруди, можна зробити такі висновки. Незважаючи на загальну стихійність планування, відсутність цілісної організації простору в масштабах усього поселення та єдиного принципу в розташуванні жител на місцевості, в забудові все ж спостерігаються певні тенденції до впорядкування. Безумовним є вибір рівного горизонтального плато як будівельного майданчика (розкоп II).

¹⁴ Буйских С. Б. Отчет о работах ... — С. 24.

¹⁵ Буйских С. Б. Первичный жилищно-хозяйственный модуль раннеантичных поселений Ольвийской хоры // Хозяйство и культура доклассовых и раннеклассовых обществ: Тез. докл. III конф. молодых ученых. — М., 1986. — С. 27.

На розкопі ІХ помітна загальна тенденція до розміщення всіх підсобно-господарчих споруд на північ від основної групи жител. Житлово-господарські комплекси об'єднані використанням єдиного модуля, рівного одному самоському футу (при скупченості жител) чи одному лікту (при їх довільному розташуванні) під час будівництва жител.

Слід зазначити, що лінійні міри цього стандарту, прийняті в найближчому оточенні Мілета-Самоса¹⁶ і перенесені у Північне Причорномор'я, широко використовувалися у будівельній практиці колоністів на поселеннях, а також в Ольвії пізньоархаїчного та ранньокласичного часу, що особливо чітко простежується на групі ранніх кам'яних архітектурних деталей та комплексів будівельних решток Центрально-го теменосу¹⁷.

Сам тип заглибленого в землю житла в цілому був характерний для народів південного сходу Європи. Проте окремі приклади таких жител зустрічаються і за межами цього регіону, зокрема, на території Малої Азії¹⁸. Щодо прийшлих народів (у даному випадку греків-колоністів), то тип землянкового житла був закономірним етапом їх будівельної діяльності через слабку техніко-економічну базу, а також внаслідок поганої обізнаності з природно-кліматичними умовами¹⁹.

Використання на поселенні Чоргувате-7 лінійного стандарту самоського походження не випадкове. Воно характерне і для інших синхронних житлово-господарських комплексів Нижнього Побужжя (табл. 5). Аналогічної форми та розмірів землянки відкрито в Ольвії²⁰, а також на інших поселеннях ольвійської хори пізньоархаїчного часу²¹, зокрема, на Широкій Балці²², Бейкуші²³, Вікторівці I²⁴, Лупарево-2, Старій Богданівці-2, Куцурубі-1²⁵.

Та сама метрична система використовувалася, судячи з усього, і при забудові пізньоархаїчних поселень Нижнього Подністров'я, також заснованих вихідцями з мілетського регіону Малої Азії. Так, на поселенні Надлиманське-3 відкритий ряд напівземлянкових споруд, переважно округлої в плані форми²⁶.

¹⁶ Gerkan A. Kalabaktepe, Athenatempel und umgebung // Milet — Berlin, 1925.— Bd. 1.— H. 8.— S. 17.— Abb. 8.

¹⁷ Буйських А. В. Ордерные архитектурные детали из Ольвии // АДСП.— К., 1988.— С. 51—71; Пичикян И. Р. Ордерная архитектура Северного Причерноморья VI—V вв. до н. э. // ВДИ.— 1975.— № 1.— С. 133.

¹⁸ Drexler H. Griechische Baukunst in geometrischer Zeit.— Göttingen, 1969.— S. 44.— Abb. 39, 40.

¹⁹ Крижицький С. Д. Жилые дома античных городов Северного Причерноморья (VI в. до н. э.— IV в. н. э.).— К., 1982.— С. 28, 29.

²⁰ Крижицький С. Д., Русяева А. С. Найдавніші житла Ольвії // Археологія.— 1978.— Вип. 28.— С. 3—25.

²¹ Ми в'ячній А. С. Русяевій, К. К. Марченко, Я. В. Доманському, С. Б. Охотникову за дозвол ознайомитися з матеріалами їх розкопок.

²² Рабичкин В. М. Поселение у Широкой Балки // КСИИМК.— 1951.— Вып. 40.— С. 114; Штительман Ф. М. Городища, поселения и могильники Бугского лимана VII—II вв. до н. э.: Рукопись дис. ... канд. истор. наук.— К., 1951. // НА ИА АН УССР.— Ф. 12.— № 312.— С. 49—51.

²³ Русяева А. С. Раскопки Бейкушского поселения близ Ольвии // АИУ 1967.— К., 1968.— С. 146—150; Русяева А. С. Разведки и раскопки поселений близ Ольвии // АИУ 1968.— К., 1971.— С. 180—184; Русяева А. С. Розкопки Бейкушського поселення // АДУ 1969.— К., 1972.— Вип. 4.— С. 174—177.

²⁴ Рудык Ф. И. Древнее поселение Викторовка-1 (VI—III вв. до н. э.) // МАСП.— 1957.— Вып. 1.— С. 63—66.

²⁵ Марченко К. К., Доманский Я. В. Отчет о работах Периферийного отряда Ольвийской экспедиции ЛОИА АН СССР в 1975 г. // НА ИА АН УССР.— 1975/66.— Ф. Э. № 7673.— 33 с.; Марченко К. К., Отчет о работе Нижнебугской античной экспедиции ЛОИА АН СССР в 1979 году // НА ИА АН УССР.— 1979/80.— Ф. Э. № 9342.— 20 с.; Марченко К. К. Отчет о работе Нижнебугской античной экспедиции ЛОИА АН СССР в 1980 г. // НА ИА АН УССР.— 1980/80.— Ф. Э. № 9710.— 34 с.; Марченко К. К. Отчет о работе Нижнебугской античной экспедиции ЛОИА АН СССР в 1981 году // НА ИА АН УССР.— 1981/125.— Ф. Э. № 20228.— 46 с.

²⁶ Мелюкова А. И. Поселение Надлиманское-III на берегу Днестровского лимана // ИААЮЗУ.— К., 1980.— С. 7; Охотников С. Б. Поселения VI—V вв. до н. э. в Нижнем Поднестровье // ИААЮЗУ.— К., 1980.— С. 85—87; Охотников С. Б. Археологический комплекс из поселения Надлиманское-III в Нижнем Поднестровье // АПСЗП.— К., 1982.— С. 124.

Табл. 5. Розміри жител архайчних поселень Нижнього Побужжя та Нижнього Подністров'я

Поселення, ділянка, № споруди	м	В лінійних мірах (футів) *	
		самоських	іонійських
Ольвія, ділянка АГД	2,7×2,5	7,5×7	≈9×8,5
	3,1×1,75	9×5	≈10,5×6
	3,9	≈11	≈13
	3,1×2,8	9×8	≈10,5×9,5
	3,5×3,1	10×9	≈12×10,5
	3,2×3,1	≈9×9	≈11×10,5
Широка Балка	2,7×2,2	8×6	≈12,5×7,5
	2,8×2,5	8×7	≈9,5×8,5
	3	8,5	≈10
	3,5	10	≈12
	3,6×3,8	≈10×11	≈12×13
	2,85	8	≈9,5
Бейкуш	2,55×2,6	≈7,5×7,5	8 ² / ₃ ×9
	ніша глибиною: 0,7	2	2 ¹ / ₃
	2,1×1,4	6×4	≈4×5
	2,8×2,5	8×7	9,5×8,5
	3,57×3,46	10×10	≈12×11,5
	3,6×3,4	≈10×10	≈12×11,5
Вікторівка I	4,18×3,2	12×9	≈14×11
	ніша глибиною: 0,72	2	2 ¹ / ₃
Лупарево-2	3,1×3,5	9×10	10,5×12
БК ** 5	2,75—3	8—8,5	≈9 ¹ / ₃ —10
БК 7	2,1×2,2	≈6×6	≈7×7,5
Стара Богданівка-2			
БК 19, розкоп III	2,5×3	7×9	≈8,5×10
БК 3, розкоп II	2,5	7	8,5
Кущуруб-1			
БК 1, розкоп I	5,3×4,5	10×9*	≈18×18,5
БК 2	3,2×4	9×11,5	11×13,5
БК 3	3,7×3,8	10,5×11	≈12,5×13
БК 11, розкоп II—III	3,5	10	≈12
БК 18	3,7—3,75	10,5	≈12,5
БК 19	4,2×5,1	11×14,5	≈14×17
<i>Центральна частина:</i>			
	3,1	9	10,5
БК 23	3,2	9	11
БК 24	3	8,5	≈10
БК 13, розкоп V	3,2	9	11
БК 15	2,4×2,1	7×6	≈8×7
Надліманське-3	3,2	9	≈11
	4,9	14	16 ¹ / ₃
	4,2	12	≈14
	3,9	11	≈13
	5	≈14	17
	3,2×2,8	9×8	11×9,5

* ліктів

** БК — Будівельний комплекс.

Заглиблені у землю житла кінця VI — початку V ст. до н. е., значно поширені і на поселеннях, етнічна належність жителів яких до скіфів не викликає сумніву. Однак від синхронних нижньобузьких землянок вони відрізняються насамперед своїми розмірами. Так, із 15 відкритих на Пастирському ґородищі заглиблених жител²⁷ розміри жодного не свідчили про використання якихось метричних стандартів при їх спорудженні. В окремих випадках збігається лише один з параметрів (5—3,65×4,2 м, 12—3,7×2,8 м), хоч це явище ймовірніше пояснити практичним вибором оптимального розміру житла для однієї сім'ї. Масова статистика не дає підстав для встановлення єдиного модуля, який би

²⁷ Яковенко Е. В. Пастирське городище скіфського часу (за матеріалами розкопок 1955 р.) // Археологія.— 1968.— Вип. 21.— С. 177.

використовувався при їх спорудженні. Синхронні за часом житла Трахтемирівського городища відрізняються більшим діапазоном розмірів (27а — 6,3×6,7 м, 5 — 25×13 м), п'ять напівземлянок довжиною від 6—8 до 10 м та ін.²⁸ Землянка 2 поблизу с. Селище в Середньому Подністров'ї, датована також кінцем VI — початком V ст. до н. е., має розміри за 5 м²⁹.

Отже, виявлені метричні закономірності в напівземлянкових структурах Нижньобузького регіону етапу грецької колонізації свідчать на користь того, що ці напівземлянки належали грекам-колоністам. Використання єдиного модуля самоського стандарту підтверджує, що будували ці житла саме греки-колоністи, які перенесли сюди свої будівельні прийоми та традиції.

Самоські стандарти лінійних мір зафіксовані не лише в Ольвії, а й в Пантікапеї пізньоархаїчного-ранньокласичного часу³⁰. І якщо раніше модулі, що використовувалися у будівельній практиці ольвіополітів, точно фіксувалися лише для монументальних споруд, то тепер з великою долею імовірності можна говорити про використання їх і при будівництві жител землянкового та напівземлянкового типів етапу грецької колонізації на території Нижнього Побужжя.

А. В. Буйских

НЕКОТОРЫЕ ОСОБЕННОСТИ ПЛАНИРОВОЧНОЙ СТРУКТУРЫ ПОЗДНЕАРХАИЧЕСКИХ ПОСЕЛЕНИЙ НИЖНЕГО ПОБУЖЬЯ

Статья посвящена проблеме использования данных метрологии при застройке позднеархаических поселений Нижнего Побужья. На примере поселения Чертоватое-7 делается вывод о том, что, несмотря на общую стихийность застройки отдельных жилищно-хозяйственных комплексов, имели место элементы регламентации, а в качестве единого планировочного модуля использовался метрический стандарт самосского происхождения. На этом основании подтверждается тезис о принадлежности земляночных структур Нижнего Побужья грекам-колонистам.

A. V. Buiskikh

SOME PECULIARITIES OF THE PLANNING STRUCTURE INHERENT IN LATE-ARCHAIC SETTLEMENTS OF THE LOWER BUG TERRITORY

A problem on the use of the metrology data when building late-archaic settlements of the Lower Bug territory is considered. Taking settlement Chertovatoe-7 as an example, a conclusion is made that despite the general spontaneity of building observed in some housing-farming complexes, there were regulation elements and a metric standard of the Samossian origin was used as a single planning module. Proceeding from this a thesis on belonging of earth-houses of the Lower Bug territory to Greeks-colonists has been confirmed.

Одержано 05.12.87

²⁸ Ковпаненко Г. Т. Раскопки Трахтемировского городища // АИУ 1967.— К., 1968.— С. 108—111; Ковпаненко Г. Т. Новые раскопки Трахтемировского городища // АИУ 1968.— К., 1971.— С. 138—140.

²⁹ Мелюкова А. И. Памятники скифского времени на Среднем Днестре // КСИИМК.— 1953.— Вып. 51.— С. 69.

³⁰ Пичикян И. Р. Указ. соч.— С. 133.